

ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس دانشکده‌های تئاتر کشور

(با تأکید بر ملاک‌های داوری نشریات علمی پژوهشی) [◇]

^۱ سید میثم مطهری

^۲ مجید سرسنگی

^۳ فرهاد مهندس پور

چکیده

هدف: ارائه کارنامه‌ای جامع از وضعیت کمی و کیفی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس، در کشور و نیز انطباق پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس با ملاک‌های شاخص جدول داوری در نشریات علمی پژوهشی به امید ارتقای آنها. **روش:** این مقاله که در حیطه مطالعات کتابخانه‌ای قرار می‌گیرد، قصد دارد با استفاده از روش داوری مندرج در فرم داوری فصلنامه علمی پژوهشی هنرهای زیبا، به آسیب‌شناسی فعالیتها و آثار پژوهشی در مراکز آموزش عالی در زمینه پژوهش‌های هنری پردازد. روش گردآوری اطلاعات، میدانی و با مراجعه به کتابخانه تمام دانشکده‌های دارای رشته تئاتر در کشور (دولتی، غیر انتفاعی، آزاد اسلامی) بوده است. **یافته‌ها:** به صورت حرکتی خودجوش از دل دانشگاه‌های تئاتری کشور بعد از پایان جنگ، دانشجویانی که دغدغه انقلاب و دفاع مقدس داشتند، ترجیح دادند پایان‌نامه دانشگاهی خود در رشته تئاتر را در حیطه موضوعات مرتبط با دفاع مقدس ارائه کنند. در مجموع تنها در کمتر از یک سوم کل پایان‌نامه‌ها، بررسی قابل قبول گزارش شده است. **نتیجه‌گیری:** علت، موضوعات تکراری، بدیهی، قابل پیش‌بینی و بدون مسئله مشخص؛ انقطاع بین سیستم مجری/سیاستگذار و سیستم پژوهشی/قشر دانشگاهی است. در واقع؛ نه سیستم سیاستگذار دخالتی در جریان تصویب عنوان پایان‌نامه‌ها دارد و نه گروه تصویب‌کننده پایان‌نامه (اساتید دانشگاهی) خبری از مشکلات سیستم سیاستگذار. بدیهی است که تنها سیستم مجری می‌تواند بانی و مسبب ارتباط خود با قشر دانشگاهی باشد.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی آموزشی، نشریات علمی پژوهشی، تئاتر دفاع مقدس، پایان‌نامه، آموزش عالی.

◇ دریافت مقاله: ۹۳/۰۳/۲۲؛ تصویب نهایی: ۹۳/۰۹/۱۳.

۱. دانشجوی دکتری دانشکده هنرهای نمایشی و موسیقی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران (نویسنده مسؤول) / آدرس: تهران، دانشگاه

تهران / Email: maysammotahari@ut.ac.ir

۲. دانشیار دانشکده هنرهای نمایشی و موسیقی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.

۳. استادیار دانشکده هنر و معماری؛ دانشگاه تربیت مدرس.

الف) مقدمه

اغلب دانشجویانی که پایان‌نامه خود را در حیطه موضوعات مرتبط با "تئاتر دفاع مقدس" ارائه کرده‌اند، از جمله اجراگران و بازیگران این تئاتر در میدانی هنری کشور بوده‌اند. از آنجا که بخشی از این دانشجویان همان هنرمندان رزمنده جبهه‌های نبردند که خود در جبهه به اجرای نمایش می‌پرداخته‌اند، پایان‌نامه‌های آنها باعث اعتبار و ارزش مضاعف مجموعه رساله‌هایی از این دست است. البته به خصوص در آغاز این حرکت، نقش اساتید راهنما و مشاور این پایان‌نامه‌ها در انتخاب موضوع و اشاعه فرهنگ جهاد و شهادت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. اولین پایان‌نامه سال ۱۳۶۹ در دانشکده هنرهای زیبا ارائه شد. سپس این حرکت در دانشگاه‌های تئاتر سراسر کشور گسترش یافت؛ به طوری که تا پایان سال ۱۳۸۹، تعداد ۴۹ پایان‌نامه در این زمینه به دانشگاه‌های تهران، اراک، بوشهر، تبریز و اصفهان ارائه شده است. از این میان، ۲۸ اثر در مقطع کارشناسی، ۲۰ اثر در مقطع کارشناسی ارشد و یک پایان‌نامه نیز در مقطع دکتری ارائه شده‌اند. کمترین تعداد منابع و مأخذ در پایان‌نامه‌ها، چهار مأخذ (حسین‌خانی، ۱۳۷۶: ۸۵) و بیشترین تعداد منابع، ۵۹۴ مأخذ (مطهری، ۱۳۸۹: ۲۱۴) بوده است. همچنین کمترین حجم پایان‌نامه، ۳۷ صفحه (ورمقانی، ۱۳۸۰) و بیشترین تعداد صفحات، پایان‌نامه‌ای با ۵۸۸ صفحه (کشن فلاح، ۱۳۸۷) گزارش شده است.

این مقاله با هدف ارائه کارنامه‌ای از وضعیت پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس در کشور و همچنین انطباق این پایان‌نامه‌ها با ملاکهای شاخص جدول داوری در نشریات علمی پژوهشی، می‌خواهد گام‌های اساسی را در تدوین نظام‌نامه ارتقای پایان‌نامه‌های رشته‌های تئاتر کشور با تمرکز بر تئاتر دفاع مقدس بردارد. شاید پرسیده شود علاوه بر اهمیت ارزشی، تاریخی و فرهنگی، چرا موضوع دفاع مقدس به عنوان نقطه تمرکز تحقیق، انتخاب شده است؟ گفتنی است که تئاتر دفاع مقدس، حمایت‌شده‌ترین گونه تئاتری کشور از سوی ارگانهای دولتی و غیردولتی است. با هدف سازماندهی این جریان و تشویق دانشجویان به مطالعات این رشته از تئاتر کشور، سیاست حمایت از این پایان‌نامه‌ها طی سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ از طرف بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای تئاتر دفاع مقدس به اجرا درآمد. پس از آن، این حمایتها از طرف بنیاد شهید و امور ایثارگران و انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس نیز اعمال شد. همچنین، حمایت از این گونه رساله‌ها که به صورت تخصصی در زمینه تئاتر دفاع مقدس کار می‌کنند، در دستور کار مرکز هنرهای نمایشی حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی قرار داشته است.

نگارش و تدوین این مقاله در مرحله نخست، بیش از همه به علت عدم رویکرد مکانیزه و الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشکده‌های تئاتری کشور، زمان زیادی را به خود اختصاص داد. مراجعه حضوری با توجه به ضرورت مطالعه پایان‌نامه‌ها در محل کتابخانه، آن هم در صورت کسب اجازه از مدیریت، عدم وجود فهرست موضوعی از پایان‌نامه‌ها که موجب می‌شد تمام عناوین و بعضاً چکیده‌های پایان‌نامه‌های نامرتبط هم مطالعه شود و در این میان ناهماهنگی‌ها، مشکلات پیش‌بینی نشده و بُعد مسافت؛ از مشکلات اساسی در فاز اول که اختصاص به جمع‌آوری اطلاعات داشت، بوده است.

ب) روش تحقیق

این مقاله که در حیطه مطالعات کتابخانه‌ای قرار می‌گیرد، قصد دارد با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، طبق اصول مندرج در فرم داوری فصلنامه‌های علمی-پژوهشی، به ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس ارائه شده در بازه سالهای ۱۳۵۹ تا ۱۳۸۹ در دانشکده‌های تئاتری سراسر کشور بپردازد و دلایل قوت و ضعف، وضعیت کنونی و عوامل مؤثر بر هر کدام را تبیین کند. اما علت انتخاب روش داوری نشریات علمی-پژوهشی به چند علت است. از آنجا که از پایان‌نامه‌های رشته تئاتر کشور (به خصوص در زمینه مورد مطالعه)، کمتر مقاله‌ای با هدف انتشار در نشریات علمی-پژوهشی مستخرج شده است، توجه به همخوانی با مواد اصلی داوری این گونه نشریات می‌تواند در گسترش آشنایی و فراهم آوردن زمینه رویکرد علمی در رساله‌های آتی مؤثر باشد. گفتنی است که بنا بر «فرهنگ جامع تئاتر دفاع مقدس» (سقایان و مطهری، ۱۳۹۰)، تا سال ۱۳۸۸ تنها یک مقاله علمی-پژوهشی در زمینه تئاتر دفاع مقدس منتشر شده که آن هم مستخرج از پایان‌نامه بوده است.

در این مقاله به ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس از لحاظ اشاره به و تبعیت از روش پژوهش، ارتباط منطقی اجزای اثر، تعداد منابع و مآخذ و... پرداخته می‌شود. برای آنکه ارزیابی پایان‌نامه‌ها بر مبنایی قابل طرح و صحیح انجام شود، آنها را با گزینش و جرح و تعدیل فرم داوری فصلنامه‌های علمی-پژوهشی بررسی می‌کنیم. فرمهای داوری متشکل از ۱۲ فاکتور یا بیشتر است که از آن میان، موارد نهایی ذیل به عنوان مخرج مشترک در همه فرمهای بررسی شده، با در نظر گرفتن وضعیت پایان‌نامه‌ها در سه مورد ارزیابی‌کننده مشخص، انتخاب شدند: الف) ارتباط عنوان و چکیده؛ ب) ارتباط عنوان با محتوا؛ ج) ارتباط نتیجه‌گیری و محتوا. به منابع و مآخذ و تعداد صفحات نیز به صورت مختصر در قسمت بررسی کمی اشاره می‌شود.

ج) پیشینه تحقیق

تا کنون پژوهشی در زمینه ارزیابی کامل پایان‌نامه‌ها در موضوع تئاتر دفاع مقدس یا حتی در موضوعات دیگر تئاتر انجام نشده است. طبق این بررسی، تنها از ۱۰ پایان‌نامه مذکور، مقالات مستخرج یافت شده است. سه مقاله شامل مقاله «تئاتر درمانی و تأثیر آن بر ویژگی‌های روانی جانبازان اعصاب و روان» (کنشلو و امرایی، ۱۳۸۷: ۳۸-۲۶)، مستخرج از پایان‌نامه مشترک کنشلو و امرایی با عنوان «بررسی تأثیر نمایش‌درمانی بر ویژگی‌های روانی جانبازان اعصاب و روان بیمارستان روان‌پزشکی سعادت‌آباد» (۱۳۸۵)؛ مقاله «علل تاریخی ناهمزمانی تحولات اجتماعی و هنری و ناکارآمدی تئاتر در همسویی با تحولات انقلابی در ایران معاصر» (چینی‌فروشان، ۱۳۸۷: ۹۹-۸۸)، مستخرج از پایان‌نامه چینی‌فروشان با عنوان «تئاتر، انقلاب، جنگ و پایداری؛ بررسی و شناخت تئاتر پایداری غرب و نقد تئاتر دفاع مقدس؛ همراه با مروری انتقادی بر تئاتر

انقلابی اروپا طی قرن نوزدهم و ثناتر جنگ در پس از دو جنگ جهانی در قرن بیستم» (۱۳۷۹) و مقاله «بررسی تأثیر جنگ بر خانواده در نمایشنامه‌های دفاع مقدس» (صوفیانی حساس، ۱۳۸۷: ۳۰۶-۲۸۰)، مستخرج از پایان‌نامه صوفیانی با همین عنوان (۱۳۸۶)، در چهارمین همایش پژوهشی ثناتر مقاومت ارائه و در مجموعه مقالات همایش به چاپ رسیده‌اند.

شش مقاله شامل مقاله «پوسترسازی در ثناتر جنگ؛ بررسی پوستره‌های ثناتر دفاع مقدس» (حسینی، ۱۳۸۵/الف: ۳۳-۲۷) از پایان‌نامه حسینی با همین عنوان (۱۳۸۵/ب)؛ مقاله «بررسی نشانه‌شناختی نمایشنامه‌نویسی دفاع مقدس» (سیاه‌پور، ۱۳۸۶: ۲۲-۱۶) از پایان‌نامه سیاه‌پور با همین نام (۱۳۸۵)؛ مقاله «بررسی ویژگی‌های ثناتر دفاع مقدس و تفاوت آن با ثناتر جنگ و ثناتر مقاومت» (روشن، ۱۳۸۷: ۲۶-۲۳) مستخرج از پایان‌نامه روشن با عنوان «جستجوی سبک‌های مناسب در اجرای ثناتر دفاع مقدس» (۱۳۸۶)؛ مقاله اسکندرزاده با عنوان «ارزیابی نمایشنامه‌های دفاع مقدس از جنبه‌الگوهای داستانی» (اسکندرزاده، ۱۳۸۷: ۳۶-۳۳) مستخرج از پایان‌نامه او با عنوان «الگوهای معنایی و ساختمانی در نمایشنامه‌های چاپ شده دفاع مقدس» (۱۳۸۵)؛ مقاله معزی با نام «بررسی آمار مفاهیم شخصیت مرد در متون نمایشی» (معزی، ۱۳۸۶: ۲۴-۱۶) استخراج شده از پایان‌نامه او با عنوان «شخصیت مرد در نمایشنامه‌های جنگ ایران و عراق؛ با نگاه آماری به دهمین جشنواره ثناتر دفاع مقدس سال ۸۲» (۱۳۸۲)؛ مقاله دریانورد با عنوان «جنبه‌ها و جلوه‌های نمایشی در رفتار، گفتار و نوشتار رزمندگان» (دریانورد، ۱۳۸۴: ۱۱-۴) برگرفته از پایان‌نامه وی با همین عنوان (۱۳۸۳)؛ در نشریه نقش صحنه، امکان انتشار یافته‌اند. اما هیچ‌یک از مقالات و پایان‌نامه‌هایی که ذکر آنها رفت، به جریان رساله‌های ثناتر دفاع مقدس نپرداخته و حداکثر تنها خلاصه‌ای از نتایج در موضوع خود را منعکس کرده‌اند.

د) اهمیت و ضرورت موضوع

اما پرداختن به مسئله «ثناتر دفاع مقدس» چه ضرورتی دارد؟ ثناتر دفاع مقدس با انقلاب اسلامی، زاده می‌شود. اولین ثناترها با موضوع انقلاب، سال ۵۷ و ۵۸ در اهواز اجرا شده است. این شکل ثناتر در زمان جنگ؛ در پشت جبهه، در جبهه و در اسارت، همپای رزمندگان ایران اسلامی حاضر است. جزیی از مبارزه آنهاست و مبارزه می‌کند. پس از جنگ هم، با حمایت سازمانهای مختلف یا بدون حمایت آنها، همواره حضور دارد. نهادها و سیاستگذاران فعال در این زمینه، معاونت فرهنگی - اجتماعی سپاه پاسداران، مدیریت نمایشی بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس، مدیریت هنرهای نمایشی ارتش، اداره هنرهای نمایشی بنیاد شهید و امور ایثارگران، انجمن ثناتر انقلاب و دفاع مقدس، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انجمن نمایش، بسیج و مرکز هنرهای نمایشی حوزه هنری و ... می‌باشند که هر ساله فعالیتهای مختلفی را با برنامه‌ریزی‌های کلان و صرف بودجه، اجرا کرده‌اند. صداوسیما جمهوری اسلامی هم با تولید ۳۸ عنوان تله‌ثناتر در زمینه دفاع

ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس ... ۲۷

مقدس فعال بوده است. بنابر این، سازمانهایی که از بدنه دولت، نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و نظامی کشور را تشکیل می‌دهند؛ همگی دغدغه فعالیت و تولید آثار هنری و پژوهشی در این عرصه را دارند. بنابر این، برنامه‌ریزی برای تئاتر دفاع مقدس، به نوعی برنامه‌ریزی برای آینده حیات فرهنگی جامعه ایران خواهد بود. پس ضرورت بحث و ارزیابی و سنجش چنین جریانی، روشن است؛ چرا که انجام پژوهش در این موضوع، به مثابه پژوهش بر جریان سترگی از فعالیتهای فرهنگی و کشور است و ارزیابی و ادامه طرحها، پژوهشها و تحقیقات علمی انجام شده در این زمینه، می‌تواند آینده بخش بزرگی از تولیدات فرهنگی کشور را دگرگون کند.

ه) بررسی کمی پایان‌نامه‌ها (تعداد صفحات و منابع)

موضوع تئاتر دفاع مقدس در جایگاه عنوان یک پایان‌نامه، اولین بار در سال تحصیلی ۶۹-۷۰ در دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا انتخاب شد. از آن زمان تا سال ۱۳۸۹، تعداد ۴۹ پایان‌نامه در زمینه تئاتر دفاع مقدس در دانشگاههای سرتاسر کشور ارائه شده است.

جدول ۱: پراکندگی پایان‌نامه‌ها بر اساس مقطع تحصیلی ارائه

کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکترای
۲۸	۲۰	۱

جدول دیگر نیز ماکزیمم و مینیمم را در دو موضوع منابع و صفحات پایان‌نامه‌ها در سی سال اخیر به تفکیک عنوان نشان داده است. (جدول ۲)

جدول ۲: کمترین و بیشترین تعداد منابع و صفحات پایان‌نامه‌ها (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۲۶)

تعداد منابع و ماخذ	تعداد صفحات	
۴ منبع/نگاهی به ادبیات نمایشی دفاع مقدس (حسین خانی، ۱۳۷۶)	۳۷ صفحه/انسان و جنگ در آثار علیرضا حنیفی (ورمقانی، ۱۳۸۰)	کمترین
۵۹۴ منبع/جایگاه پژوهش و میزان تأثیرگذاری آن بر جریان تئاتر دفاع مقدس (مطهری، ۱۳۸۹)	۵۸۸ صفحه/بررسی تحولات تئاتر دفاع مقدس و تبعات آن (کشن فلاح، ۱۳۸۷)	بیشترین

و) بررسی کیفی پایان‌نامه‌ها

۱. ارزیابی ارتباط عنوان و چکیده در پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس

از ۴۹ پایان‌نامه مورد بررسی، تنها تعداد انگشت‌شماری دارای چکیده‌اند و در موارد بسیاری، تنها به ذکر مقدمه یا پیشگفتار بسنده شده است. به همین خاطر در بررسی این قسمت، ناگزیر به ارزیابی ارتباط

عنوان با هر آنچه موجود در پایان‌نامه‌ها، از مقدمه گرفته تا پیشگفتار و چکیده بوده‌ایم؛ چرا که حتی بعضاً در پایان‌نامه‌ای چکیده ارائه شده غیر قابل قبول و نامفهوم بوده است و این مؤید نیاز به بازنویسی چکیده‌های اکثر پایان‌نامه‌هاست. حدود یک‌سوم عناوین، با مقدمه، چکیده و پیشگفتار پایان‌نامه‌ها ارتباطی ندارند. به عبارت دیگر؛ ۳۹ درصد مقدمه‌ها یا چکیده‌های نوشته شده، غیر قابل قبول است و نیاز به اصلاح دارد.

در مقدمه پایان‌نامه‌ای با عنوان «نشانه‌شناسی درام دفاع مقدس؛ بررسی ده اثر برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس» (حاجت‌پور بیرگانی، ۱۳۸۶) آمده است: «میان کارکردهای غریزی ذهن و کارکردهای ادبی، رابطه تنگاتنگی موجود است و هر دو از قواعد و قوانین خاصی پیروی می‌کنند. شناخت غریزی و ادبی نه تنها به مثابه بخش مهمی از فعالیت ادراکی و در نتیجه، معرفت‌شناختی آدمی، بلکه به یک معنا محور و هسته مرکزی معرفت‌شناختی است. در این پژوهش، نقش محوری بر لفظ و تصویر و اندیشه تصویری و همچنین اندیشه مفهومی در نمایشنامه دفاع مقدس نهاده شده است؛ هر چند کارکرد غریزی ذهن کارکردی تصویری و مقدم بر هر نوع کارکرد دیگر ذهنی است. بر اساس این گونه مباحث که پایه نشانه‌شناختی محسوب می‌شوند، به بررسی ۱۰ اثر برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس پرداخته می‌شود» (همان: ۷). عنوان با مقدمه مرتبط است، اما مقدمه «نیاز جدی به بازنویسی» دارد.

علاوه بر این، «عناوین آشنا و کلی» از معضلات این بخش محسوب شده، نشان از عدم وضوح عناوین انتخابی دارد. تئاتر جنگ، تئاتر مقاومت و تئاتر دفاع مقدس، سه عبارت است که در جایگاه عنوان اصلی چیزی بیش از نصف پایان‌نامه‌ها انتخاب شده‌اند. «تئاتر جنگ» (محرابی شهسواری، ۱۳۷۴) و «تئاتر مقاومت» (دفاع مقدس) (جمالی، ۱۳۷۷) پایان‌نامه‌هایی از این دستند. نمونه‌های بهتر این مسئله، جایی است که به این سه عبارت آشنا، در پراکنش توضیحی جزءنگر الحاق شده است. پایان‌نامه‌های «تئاتر جنگ» (بررسی و تحلیل نمایشنامه‌های برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس) (بیگی، ۱۳۷۴)، «جنگ - تئاتر (و بازجست سرمانایی و راز زیبایی آثار ایرانی - اسلامی)» (نادری نجف‌آبادی، ۱۳۷۴)، «تئاتر مقاومت (با نگاهی به آثار محمد چرمشیر)» (صابری، ۱۳۸۳)، از جمله این نمونه‌هاست که مخاطب اثر تنها با انتقال عبارت جزءنگر منقول در پراکنش و نشانند آن در جایگاه عنوان اصلی، پی به تفاوت آنها با هم می‌برد.

در مقدمه پایان‌نامه «تئاتر جنگ» (محرابی شهسواری، ۱۳۷۴) بر مفهوم جامعه‌شناسی جنگ تأکید شده است؛ «در این پایان‌نامه برای نیل به مفهوم تئاتر جنگ، به جامعه‌شناسی جنگ در دیدگاه‌هایی که در ارتباط با این مقوله وجود دارد، پرداخته شده است» (همان: ۴). با اصلاح عنوان به صورت «جامعه‌شناسی تئاتر جنگ»، هم امکان ارتباط بین عنوان و چکیده میسر می‌شد و هم با اتخاذ رویکرد تخصصی جامعه‌شناسی در پژوهش، پایان‌نامه مذکور به نقطه عطفی در جریان‌شناسی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس بدل می‌شد.

در مواردی هم هیچ‌کدام از دو قسمت عنوان، توان بیان روشن تمنیات نگارنده را ندارد. طبق مقدمه

ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس ... ۲۹

پایان‌نامه «تئاتر، جنگ (تئاتر دفاع مقدس از آرمانها تا واقعیت)» (مکاری سبزواری، ۱۳۷۵)؛ «این پایان‌نامه به تبیین چگونگی تکامل یافتن نمایشنامه‌های دفاع مقدس، با توجه به اصول درام‌نویسی می‌پردازد» (همان: ۱۲)، عنوان با مقدمه بیان شده ارتباطی ندارد؛ چرا که به مقولات درام‌نویسی در عنوان اشاره‌ای نشده است. درام‌نویسی دفاع مقدس از آرمانها تا واقعیت؛ عنوان روشن‌تری است که به انتظاراتی از این دست پاسخ می‌دهد. در تمام موارد دیگر هم امکان اصلاح و روشن‌گری در عناوین وجود دارد.

۲. ارزیابی ارتباط عنوان و محتوا در پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس

در مجموع، فصل‌بندی‌ها در پایان‌نامه‌های ارائه شده نسبت به دیگر قسمت‌ها اشکالات کمتری دارد؛ چرا که ۷۵ درصد عناوین و فصل‌بندی پایان‌نامه‌ها مرتبط و قابل قبول بوده‌اند و تنها ۲۲ درصد از این میان، نیاز به اصلاح دارند. تنها در یک پایان‌نامه (پوراسماعیل، ۱۳۷۸) به فصل‌بندی اشاره نشده است.

از مشکلات عدیده و اساسی محتوا و به عبارتی فصل‌بندی در پایان‌نامه‌ها، وجود تصویری است مبنی بر اینکه شرط کار پژوهشی در بخش کوچک و روشنی از تئاتر دفاع مقدس را، «شناخت از کل به جز» ممکن می‌کند، آن هم «کلیتی به وسعت تئاتر دنیا». ردیف شدن فصل‌های نامرتب، پراکنده و تکراری در ۷۰ درصد پایان‌نامه‌ها حاصل این نگرش است. بخش‌بندی و عناوین فهرست پایان‌نامه «تئاتر جنگ؛ بررسی و تحلیل نمایشنامه‌های برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس» (بیگی، ۱۳۷۴) نمونه مشخص این نکته است. بخش اول این پایان‌نامه به بررسی جنگ (انواع جنگ و جنگ‌های صدر اسلام) و بخش دوم آن به شناخت آیین (مقایسه تئاتر جنگ و آیین‌های ایرانی)، می‌پردازد. عناوین بخش سوم: اثرات متقابل جنگ و ادبیات نمایشی در جهان، پیشروان تئاتر عبث‌نمای نشئت‌گرفته از جنگ، بررسی تاریخی جنگ جهانی اول و دوم و اثرات جنگ جهانی بر تئاتر جهان؛ بخش چهارم شامل بررسی جنگ ایران و عراق، تأثیرگذاری جنگ بر ادبیات نمایشی ایران و ارزیابی محتوایی و بخش پنجم عبارت از حماسه، عوامل مؤثر بر حماسه و تئاتر دفاع مقدس در قالب حماسی است. تنها در بخش ششم، تحلیل نمایشنامه «با من مثل دریا» اثر محمدجواد کاسه‌ساز و اسناد اولین اجرای آن و در بخش هفتم تحلیل نمایشنامه «اهل افاقیا» نوشته سعید تشکری به همراه اسناد اولین اجرای آن ارائه شده که مستقیماً به موضوع تئاتر دفاع مقدس مربوط شده و امکان کاربردش می‌رود. گذشته از اینکه این چندپارگی در موضوعات و مباحث را بیش از همه، عنوان دو قسمتی پایان‌نامه ایجاد می‌کند، فصل‌های دوم تا پنجم همگی دوباره‌گویی دانسته‌های فراگیر دانشجویان تئاتر است و نگارنده بر آن اطلاعات چیزی نیفزوده و استفاده هم نکرده است.

پس بالا بودن نرخ ارتباط عناوین و محتوا، به هیچ‌وجه مؤید کار پژوهشی روشمند و صحیح و احتمالاً کاربردی بودن نتایج پایان‌نامه‌ها نیست و تنها نشانگر حداقل‌هاست. برای مثال، پایان‌نامه‌ای با عنوان «جستجوی سبک‌های مناسب در اجرای تئاتر دفاع مقدس» (روشن، ۱۳۸۶) از معدود آثار در این زمینه است که

کل فصل‌بندی آن، در خدمت ایده تئاتر دفاع مقدس قرار گرفته است. بخش‌بندی و عناوین فهرست پایان‌نامه مذکور به ترتیب عبارتند از: بخش اول: مرور جنگ در غرب و ویژگی‌های جنگ هشت ساله عراق و ایران؛ بخش دوم: چرایی عنوان دفاع مقدس؛ بخش سوم: تعریف تئاتر دفاع مقدس، تفاوت تئاتر دفاع مقدس با تئاتر جنگ و تئاتر مقاومت و بخش چهارم: ویژگی‌های تئاتر دفاع مقدس. در عین حال، این اثر حداقل مورد نظر را دارا نیست؛ چرا که با وجود عبارت «سبک‌های اجرایی» در عنوان، هیچ دلیلی نمی‌توان بر ارتباط محتوا و موضوع اقامه کرد.

نکته دیگر، بحث «کپی‌برداری» و «عدم ذکر منبع» است. ذکر منبع و مأخذ هر نقل قولی، علاوه بر آن که به اعتبار نقل‌کننده می‌افزاید، لازمه کار پژوهشی روشمند است. بخش پنجم پایان‌نامه «تئاتر جنگ و بررسی شخصیت زن در نمایشنامه‌های جنگی ...» (سرک، ۱۳۸۳)، با عنوان «شخصیت زن ایرانی در نمایشنامه‌های جنگی»، کاملاً دوباره‌گویی بخش چهارم پایان‌نامه نوشین پیرحیاتی با عنوان «نگرشی بر بازتاب جنگ در آثار نمایشنامه‌نویسان ایرانی با تأکید بر جایگاه نمایشی زن در این آثار» (۱۳۷۷) است، اما ذکر منبع صورت نگرفته و از این دست مطالب بسیار است. جالب‌ترین مورد، کپی‌برداری کامل یک پایان‌نامه و ارائه آن بدون تغییر است. «بررسی تأثیر جنگ بر خانواده و روابط خانواده در نمایشنامه‌های دفاع مقدس» (صوفیانی حساس، ۱۳۸۶)، پایان‌نامه‌ای در مقطع کارشناسی ارشد در رشته کارگردانی است که به راهنمایی محمود عزیزی در دانشکده هنرهای زیبا به سال ۱۳۸۶ و در ۱۰۵ صفحه ارائه شده است. کپی عین‌به‌عین (حتی در عنوان و چکیده) از این پایان‌نامه را دانشجویی در سال تحصیلی ۸۷-۸۶ در دانشگاه آزاد اسلامی اراک در مقطع کارشناسی رشته بازیگری نمایش ارائه کرده است!^۱

۳. ارزیابی ارتباط نتیجه‌گیری و محتوا در پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس

«عدم ذکر نتیجه‌گیری»، اصلی‌ترین معضل پایان‌نامه‌های مورد بررسی در این بخش است. ۴۰ درصد پایان‌نامه‌ها اصلاً نتیجه‌گیری را در عناوین خود لحاظ نکرده‌اند. اگر به این رقم، تعداد نتیجه‌گیری‌هایی که نیاز به اصلاح دارند را هم بیفزاییم، باید گفت ۵۱ درصد نتیجه‌گیری‌ها با اشکال جدی روبه‌روست.

«تحقیق بدون نتیجه‌گیری» عبارت متناقضی است که در عین حال بیش از همه خود، معرف خویش است. اصل هزینه‌بر بودن پایان‌نامه‌ها این نکته را تعبیر به اتلاف انرژی‌های متنوع زمانی، ذهنی، مالی و ... می‌کند و بازنگری ویژه از طرف پژوهشگران در درجه اول و اساتید دانشگاه به عنوان ناظرین امر را در درجه دوم طلب می‌کند. بنابر این، به نسبت دو قسمت قبلی، کمترین آمار قابل قبول متعلق به قسمت نتیجه‌گیری است. به عبارت دیگر؛ ارتباط نتایج پایان‌نامه‌ها با محتوای آنها، تنها در کمتر از نصف کل

۱. دانشجو به نام «احسان بیرامی» و استاد راهنمای پایان‌نامه مذکور «حمیدرضا نعیمی» می‌باشد.

رساله‌ها قابل قبول گزارش شده است.

برای مثال، در رساله «پوسترسازی در تئاتر جنگ» (حسینی، ۱۳۸۵) تأکید می‌شود: «پوستره‌های دفاع مقدس چنانچه اولاً با ارائه خوب و حرفه‌ای همراه شوند و ثانیاً با تأثیرپذیری از جوانانی که گردانندگان اصلی جنگ به شمار می‌رفتند، باشند؛ موجب تعمیق احساس مسئولیت و تعهد در جوانان نسل‌های بعد می‌شوند و آنان را با هویت و اصالت ملی خود آشناتر می‌کنند» (همان، ۱۶۳)؛ لذا ارتباط نتیجه با محتوا قابل تأیید است.

«بیان بدیهیات» شاید به مثابه راه شایع‌گریز از ارائه نتایج جدید و کاربردی، اولین معضل مربوط به نتایج باشد. در نتیجه‌گیری «تجزیه و تحلیل متون نمایشی برگزیده تئاتر دفاع مقدس» (حدپور سراج، ۱۳۷۹)، راهکار پیشنهادی به این شرح ارائه شده است: «توجه به اصول علمی فنی نمایشنامه‌نویسی راهکار اصلی برون‌رفت از سطح نازل کنونی نمایشنامه‌های دفاع مقدس است» (همان، ۲۴۸-۲۴۷)؛ اما آیا برای رسیدن و بیان این جمله، نیاز به طی کردن مسیر تدوین و ارائه یک پایان‌نامه تخصصی بود؟

در برخی موارد، نگارنده تمایل دارد هر حرف جدید و گاه درستی را در نتیجه اثر خود لحاظ کند؛ هر چند در امتداد بحث کلان و اصلی او نباشند. در بخش نتیجه‌گیری «تئاتر مقاومت؛ با نگاهی به آثار محمد چرمشیر» (صابری، ۱۳۸۳) آمده است: «بحران استراتژی مؤثر در تئاتر دفاع مقدس از مهم‌ترین پارامترهای آسیب‌شناسی این جریان تئاتری است». این نتیجه‌گیری، علاوه بر آنکه مبهم بیان شده است، ارتباطی با محتوای مطرح و بررسی شده ندارد.

نتایج پایان‌نامه‌ها در موارد بهتر، توضیح کار پژوهشگر است که همانا در اکثر موارد، «صرف تبیین جریان گردآوری مواد پژوهشی شده است»؛ نه صرفاً نتیجه‌گیری حاصل از تحلیل و ارزیابی آنها. همچنین در مورد پایان‌نامه «شناخت رفتار بیرونی شخصیت در نمایش، با تأکید ویژه بر رفتارشناسی رزمندگان» (پوراسماعیل، ۱۳۷۸) که به جای تدوین و تشریح روش مورد نظر خود، نتیجه‌می‌گیرد: «این پژوهش با نگاهی به رفتارهای رزمندگان در جبهه‌ها، چگونگی تبدیل رفتارهای حقیقی و واقعی موجود در جوامع انسانی را به رفتارهای دراماتیک - با ارائه نمونه‌های انتخاب‌شده - بررسی نموده و می‌خواهد آغازگر مبحثی باشد که در صورت بسط و گسترش می‌تواند به متدی خاص برای بازی با اشیا و ساخت رفتار بیرونی در یک اجرا تبدیل شود» (همان: ۴).

در میان مواردی که نتایج سعی بر بیان اندیشه‌های نو و گام برداشتن در افق‌های جدید را دارند، گاه پایه‌های استدلالی و در برخی مواقع روش استدلال مورد تردید قرار دارد. مثلاً در پایان‌نامه «بررسی شخصیت زن و انعکاس آن در نمایشنامه‌های دفاع مقدس» (حسینی لبقوان، ۱۳۸۰)، چنین نتیجه گرفته شده است: «مکان نمایش - اگر مکان درونی و خصوصی باشد - و جنسیت نمایشنامه‌نویس - اگر نویسنده اثر زن باشد - مهم‌ترین عوامل مؤثر در ارائه تصویر واقع‌گرایانه‌تری از شخصیت زن در آثار نمایشی هستند» (۱۳۸۰: ۱۶۶). هر

۳۲ ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی ۶۲

چند نتیجه با محتوا مرتبط است، اما در صحت نتیجه ارائه شده تردید است. تنها اثری که پژوهشگر بر «پایه استدلال» آن، رای به برتری آثار زنان نسبت به مردان، در ارائه تصویر واقعی از شخصیت زن می‌دهد، نمایشنامه «سفر آب» به قلم خودش است. اولاً، قضاوت در مورد اثر هنری خود را باید به دیگران سپرد و ثانیاً، در سال ارائه این پایان‌نامه، دو نمایشنامه دفاع مقدس از نویسندگان زن با عنوان «زوخ» اثر اشرف‌السادات اشرف‌نژاد (۱۳۶۷) و «انتظار با بوی نرگس» اثر زینت صالح‌پور (۱۳۷۵) در زمینه دفاع مقدس چاپ شده و قابل بررسی بودند. بایسته بود که به جای بررسی اثری دانشجویی یا حداقل در کنار آن، به این دو اثر پرداخته می‌شد.

نمونه «روش استدلال» مورد قبول را در مورد پایان‌نامه «بررسی جایگاه رئالیسم در تئاتر دفاع مقدس با تأکید بر دو اثر اجرا شده از علیرضا نادری و محمد یعقوبی» (زمانی دهمردی، ۱۳۸۸) می‌توان سراغ گرفت. نگارنده در بخش نتیجه‌گیری پایان‌نامه مذکور، با بهره‌گیری از زبانی کاملاً علمی - که نظیر آن را کمتر بتوان سراغ گرفت - به ایراد نظرات خود پرداخته است: «در تئاتر رئالیستی دیگر وفاداری به اصل رویداد اتفاق افتاده در رئالیسم، اصلی اساسی محسوب نمی‌شود، بلکه میزان توانایی هنرمند در واقع‌نمایی و ایجاد توهمی از واقعیت است که مورد توجه قرار می‌گیرد. در غیر این صورت، حضور زندگی واقعی بدون جرح و تعدیل در درام، موجب ملال می‌شود» (همان: ۱۷۲). اکثر کاراکترهای تئاتر دفاع مقدس، اصول و قواعد کاراکتر نمایشی را رعایت نکرده‌اند و در فضایی سردرگم کلیشه‌ای و باورناپذیر رشد یافته‌اند (همان: ۱۷۳). این شخصیتها یا باورپذیر نیستند یا چنان در بند تقدس گرفتارند که دست‌نیافتنی به نظر می‌آیند (همان: ۱۷۴). سیر تحول کاراکتر در سبک رئال بر مبنای اصل «احتمال و ضرورت» پیش می‌رود. اما در تئاتر دفاع مقدس تحول شخصیت کاملاً دفاعی و یکباره است» (همان: ۱۷۵).

اما موارد بسیار خوب هم در این میان وجود دارد. در پایان‌نامه «گونه‌های تئاتر در اسارت» (جهانبانی، ۱۳۷۸) تصریح شده که: «در این پایان‌نامه گونه‌های تئاتر در اسارت مورد بررسی قرار گرفته است. تئاتر در اسارت از مهم‌ترین عوامل حفظ روحیه و آموزش و درمان اختلالات روانی اسرا بوده است» (همان: ۶۱).

همان‌طور که گفته شد، بحث عدم ذکر نتیجه‌گیری، حادثترین مشکل پژوهشهای دانشجویی بوده است. بنابر این، در این قسمت تنها روی ۱۶ عنوان پایان‌نامه‌ای که ارتباط هر سه قسمت مورد بررسی آنها تأیید شده است، به بحث می‌پردازیم.

در میان پایان‌نامه‌های مذکور، تنها در پنج پایان‌نامه با عنوان «بررسی تأثیر نمایش‌درمانی بر ویژگی‌های روانی جانبازان اعصاب و روان بیمارستان روان‌پزشکی سعادت‌آباد» (کشلو و امرایی، ۱۳۸۵)، «بررسی تأثیر تئاتر درمانی بر کاهش افسردگی و اضطراب جانبازان ۷۰ درصد به بالا در شهر اصفهان» (نوبین، ۱۳۸۶)، «بررسی تحولات تئاتر دفاع مقدس و تبعات آن» (کشن فلاح، ۱۳۸۷)، «بررسی جایگاه رئالیسم در تئاتر دفاع

ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس ... ❖ ۳۳

مقدس با تأکید بر دو اثر اجرا شده از علیرضا نادری و محمد یعقوبی (زمانی دهکردی، ۱۳۸۸)، جایگاه پژوهش و میزان تأثیرگذاری آن بر جریان تئاتر دفاع مقدس (مطهری، ۱۳۸۹)؛ نتیجه‌گیری ارائه شده، یک یا چند گام پیش‌تر از عنوان و مقدمه ذکر شده بوده است. در واقع؛ این پژوهشگران حرف جدیدی را در نتیجه‌گیری خود بیان می‌کنند به جای آنکه تنها به گزارشی مختصر از روند جمع‌آوری اطلاعات خود بپردازند و آنها را می‌توان به عنوان پایان‌نامه‌های ارائه شده نمونه در این سالها معرفی کرد. از آنجا که پایان‌نامه سعید کشن فلاح، هم از لحاظ تعداد صفحات و هم از لحاظ تعداد منابع و مآخذ، بیشترین عدد را در میان دیگر پایان‌نامه‌ها به خود اختصاص داده و از طرف دیگر، ارائه آن به عنوان تنها پایان‌نامه تئاتر دفاع مقدس در مقطع دکترا مؤید اعتبار آن است، می‌توان آن را از هر جهت به عنوان پایان‌نامه نمونه از پیروزی انقلاب تا پایان سال ۱۳۸۷ معرفی کرد. او در بخش نتیجه رساله خود و شاید برای اولین بار دست روی تمایز بین "نمایش" و "تئاتر" دفاع مقدس از منظر شرق و غرب‌شناسی تکیه می‌گذارد و چنین تبیین می‌کند: «ادامه حضور این نمایش ایرانی - که با اجراهای گروههای آماتور، نیمه آماتور و حرفه‌ای در پشت جبهه‌ها و گاه در جبهه‌های پشتیبانی میدان نبرد، سهم خود را در عرصه تئاتر دفاع مقدس عهده‌دار شد - پس از جنگ موجب شد نمایش دفاع مقدس که روند طبیعی خود را طی می‌کرد، طی فرایندی سریع در قالبی رسمی با ترکیبی از نمایشهای ایرانی و روشهای شناخته‌شده تئاتر غربی به عنوان تئاتر دفاع مقدس شناخته شود و به شیوه‌ای جهشی در مسیری از پیش شناخته‌شده و مبتنی بر فرهنگ و نهادهای هنری غربی فعالیت کند. اینکه اکنون هویت تئاتر دفاع مقدس را زیر سؤال برده‌ایم، از این جهش (موتاسیون) ناشی شده است». (کشن فلاح، ۱۳۸۷: ۵۴۸)

در مقام جمع‌بندی سه قسمت بررسی ارتباط اجزای پژوهش، باید گفت حدود ۶۷ درصد از عناوین و مقدمه، ۷۶ درصد از عناوین و محتوا و ۴۹ درصد از نتیجه‌گیری و محتواها در پایان‌نامه‌ها مرتبط بوده‌اند. (جدول ۳)

جدول ۳: جمع‌بندی کمی ارتباط اجزای پایان‌نامه‌ها (مطهری، ۱۳۸۹: ۱۷۵)

عنوان	قابل قبول	غیر قابل قبول	عدم ذکر یکی از اجزا
ارتباط عنوان، چکیده یا مقدمه	۶۶.۶۶ درصد	۳۳.۳۳ درصد	-
ارتباط عنوان و محتوا (فصل بندی)	۷۵.۶ درصد	۲۲.۲۲ درصد	۲.۲۲ درصد
ارتباط نتیجه‌گیری و محتوا	۴۸.۸۹ درصد	۱۱.۱۱ درصد	۴۰ درصد

در مجموع در ۱۶ پایان‌نامه؛ یعنی کمتر از یک سوم که معادل ۳۱.۱۱ درصد کل پایان‌نامه‌هاست، هر سه قسمت مورد بررسی، قابل قبول گزارش شده است؛ هر چند عدد مذکور نمی‌تواند تأییدکننده مسلم صحت آثار باشد، بلکه تنها مؤید وجود رابطه بین عنوان، مقدمه، محتوا و نتیجه‌گیری در آنهاست.

ز) نتیجه گیری

بزرگ‌ترین مشکل (از لحاظ عدم ارتباط با اجزا) در زمینه تعیین عنوان برای پایان‌نامه در زمینه تئاتر دفاع مقدس؛ یعنی در همان اولین مرحله خود را نشان داده است. شمار پایان‌نامه‌هایی که در آنها عبارت «تئاتر جنگ» نقش اصلی را در عنوان ایفا می‌کند، به خوبی نشانگر این موضوع است. بدیهی‌ترین اقتضای انتخاب این گونه عنوان، آن است که پایان‌نامه‌ها را در چند فصل مشابه و طولانی به ورطه معرفی مطالب و موضوعات تکراری بکشاند و اثر را در بهترین حالت، تنها در همان سطح معرفی نگه دارد. اما حالت ایده‌آل آن است که در پایان‌نامه تحلیلی برآمده از بده‌بستان مفاهیم میان داده‌های اطلاعاتی و تحقیقی صورت گیرد. از سوی دیگر، اگر معرفی را شکلی از آموزش بدانیم، محدود کردن پژوهش علمی به آموزش صرف، اصلاً کار دانشجو نیست. او می‌تواند تنها به صورت جزئی در این معرفی سهیم باشد، نه آنکه خود راساً به آموزش دادن آن هم در این عناوین کلی اقدام کند. پیشنهاد می‌شود پیشگیری و جلوگیری از تصویب عناوین تکراری و محدودکننده، در دستور کار مراحل تصویب پایان‌نامه‌های این حوزه قرار گیرد.

علت مسئله، انقطاع میان "سیستم مجری (سیاستگذار)" و "سیستم پژوهشی (قشر دانشگاهی)" است. اگر هم ارتباطی میان این دو وجود داشته باشد، معمولاً بسیار موقتی، بی‌تأثیر و کوتاه‌مدت است. نمونه این همکاری موقتی را می‌توان در حمایت مالی انجمن تئاتر دفاع مقدس یا سیاستگذاران دیگر از پایان‌نامه‌های دانشجویی در هر مرحله‌ای که به آنها معرفی شوند دانست. به عبارت دیگر؛ نه سیستم سیاستگذار را در جریان تصویب عنوان پایان‌نامه‌ها، دخالتی است و نه گروه تصویب‌کننده پایان‌نامه؛ یعنی اساتید دانشگاهی را خبری از مشکلات سیستم سیاستگذار. بدیهی است که رفع این مشکل، به پیشرفت علمی در زمینه هنرهای نمایشی ایرانی - اسلامی و تولیدات خلاقانه و فاخر منجر خواهد شد.

پیشنهاد پژوهش

راهکار پیشنهادی، عبارت از انتخاب یک دانشگاه به عنوان «پایگاه ارتباطی» میان سیستم سیاستگذار و دانشکده‌های تئاتری سراسر کشور برای شروع است. سیاستگذار در این رابطه، بایستی اقدام به ارسال یک نسخه از گزارش عملکرد خود به دایره پژوهشی مستقر در پایگاه دانشگاهی مربوطه بکند تا چالش‌های جدید سیستم مجری، همواره فراروی پژوهشگران و نقادان دانشگاهی قرار گیرد. در این دایره پژوهشی - دانشگاهی، پس از بررسی تمام برنامه‌ها و گزارش عملکردها و مقایسه آنها با بازخورد برنامه‌های اجرا شده در نقدها و مقالات؛ موارد چالش‌پذیر حد، شناسایی و نسبت به جزئی کردن موضوعات و تدوین طرح‌های پژوهشی با ضمانت همکاری کامل سیستم مجری اقدام می‌شود. نتایج پایان‌نامه‌ها به سازمان‌های مجری ارسال می‌شود و آنها ملزم به رعایت نتایج می‌باشند. در واقع؛ باید به امکان اقتصادی سازی تولیدات پژوهشی قبل از تصویب عناوین نیز توجه شود.

منابع

- اسکندرزاده، مهدی (۱۳۸۷). «ارزیابی نمایشنامه‌های دفاع مقدس از جنبه‌ الگوهای داستانی». نقش صحنه، ش ۲۳: ۳۶-۳۳.
- اسکندرزاده، محمد (۱۳۸۵). الگوهای معنایی و ساختمانی در نمایشنامه‌های چاپ‌شده دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- امرایی، مجید و نسیم کنشلو (۱۳۸۷). «تئاتر درمانی و تأثیر آن بر ویژگی‌های روانی جانبازان اعصاب و روان». نت گمشده؛ مجموعه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت. تهران: انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس.
- بیگی، علیرضا (۱۳۷۴). تئاتر جنگ؛ بررسی و تحلیل نمایشنامه‌های برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه هنر، دانشکده سینما تئاتر.
- پوراسماعیل، حسن (۱۳۷۸). شناخت رفتار بیرونی شخصیت در نمایش. پایان‌نامه کارشناسی نمایش. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- پیرحیاتی، نوشین (۱۳۷۷). تگرشی بر بازتاب جنگ در آثار نمایشنامه‌نویسان ایران با تأکید بر جایگاه نمایشی زن در این آثار. پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- جمالی، عصمت (۱۳۷۷). تئاتر مقاومت (دفاع مقدس). پایان‌نامه کارشناسی نمایش. بوشهر: دانشگاه آزاد اسلامی.
- جهانبانی، محسن (۱۳۷۸). گونه‌های تئاتر در اسارت. پایان‌نامه کارشناسی بازیگری، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- چینی فروشان، صمد (۱۳۷۹). تئاتر، انقلاب، جنگ و پایداری (بررسی و شناخت تئاتر پایداری عرب و نقد تئاتر دفاع مقدس، همراه با مروری انتقادی بر تئاتر انقلابی اروپا طی قرن نوزدهم و تئاتر جنگ در پس از دو جنگ جهانی در قرن بیستم). پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- چینی فروشان، صمد (۱۳۸۷). «علل تاریخی ناهمزمانی تحولات اجتماعی و هنری و ناکارآمدی تئاتر در همسویی با تحولات انقلابی در ایران معاصر». نت گمشده؛ مجموعه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت. تهران: انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس.
- حاجت‌پور بیرگانی، حسن (۱۳۸۶). نشانه‌شناسی درام دفاع مقدس (بررسی ده نمایشنامه برگزیده جشنواره تئاتر دفاع مقدس). پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. اراک: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- حدپور سراج، جلال (۱۳۷۹). تجزیه و تحلیل متون نمایشی برگزیده تئاتر دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.

۳۶ ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی ۶۲

- حسین خانی، محمد (۱۳۷۶). تگاهی به ادبیات نمایشی دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- حسینی لیقوان، عاطفه (۱۳۸۰). بررسی شخصیت زن و انعکاس آن در نمایشنامه‌های دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.
- حسینی، ماریه (۱۳۸۵/الف). «پوسترسازی در تئاتر جنگ: بررسی پوستره‌های تئاتر دفاع مقدس». نقش صحنه، ش ۱۲: ۲۷-۳۳.
- حسینی، ماریه (۱۳۸۵/ب). پوسترسازی در تئاتر جنگ. پایان‌نامه کارشناسی ارتباط تصویری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- دریانورد، غلامحسین (۱۳۸۴). «جنبه‌ها و جلوه‌های نمایشی در رفتار، گفتار و نوشتار رزمندگان، قسمت اول». نقش صحنه، ش ۲: ۱۱-۴.
- دریانورد، غلامحسین (۱۳۸۳). جنبه‌ها و خلاقیت‌های نمایشی در رفتار، گفتار و نوشتار رزمندگان هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- روشن، سید جواد (۱۳۸۷). «بررسی ویژگی‌های تئاتر دفاع مقدس و تفاوت آن با تئاتر جنگ و تئاتر مقاومت». نقش صحنه، ش ۱۹: ۲۶-۲۳.
- روشن، سید جواد (۱۳۸۶). جستجوی سبک‌های مناسب در اجرای تئاتر دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- زمانی دهکردی، مرضیه (۱۳۸۸). بررسی جایگاه رئالیسم در تئاتر دفاع مقدس با تأکید بر دو اثر اجرا شده از علیرضا نادری و محمد یعقوبی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه هنر، دانشکده سینماتئاتر.
- سرلک، فاطمه (۱۳۸۳). تئاتر جنگ و بررسی شخصیت زن در نمایشنامه‌های جنگی (با تأکید بر نمایشنامه‌های اسماعیل اسماعیل، دو حکایت از چندین حکایت رحمان، من دیگه آدم‌بشو نیستم). پایان‌نامه کارشناسی بازیگری. تهران: دانشگاه سوره.
- سقایان، مهدی حامد و سیدمیشم مطهری (۱۳۹۰). فرهنگ جامع تئاتر دفاع مقدس، جلد اول. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- سیاه‌پور، فرنگیس (۱۳۸۶). «بررسی نشانه‌شناختی نمایشنامه‌نویسی دفاع مقدس - بخش اول». نقش صحنه، ش ۱۶: ۲۲-۱۶.
- سیاه‌پور، فرنگیس (۱۳۸۵). بررسی نشانه‌شناختی نمایشنامه‌نویسی و فیلمنامه‌نویسی دفاع مقدس (دهه ۷۰ تا ۸۰). پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.

ارزیابی پایان‌نامه‌های تئاتر دفاع مقدس ... ❖ ۳۷

- صابری، حمید(۱۳۸۳). تئاتر مقاومت(با نگاهی به آثار محمد چرمشیر). پایان‌نامه کارشناسی کارگردانی. اصفهان: دانشگاه سوره.
- صوفیانی حساس، اصغر(۱۳۸۶). بررسی تئاتر جنگ بر خانواده و روابط خانواده در نمایشنامه‌های دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- صوفیانی حساس، اصغر(۱۳۸۷). «بررسی تأثیر جنگ بر خانواده در نمایشنامه‌های دفاع مقدس». نت‌گمشده؛ مجموعه مقالات چهارمین همایش پژوهشی تئاتر مقاومت. تهران: انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس.
- کشن فلاح، سعید(۱۳۸۷). بررسی تحولات تئاتر دفاع مقدس و تبعات آن. پایان‌نامه دکتری پژوهش هنر. تهران: دانشگاه هنر، دانشکده سینما تئاتر.
- کنشلو، نسیم و مجید امرایی(۱۳۸۵). بررسی تأثیر نمایش‌درمانی بر ویژگی‌های روانی جانبازان اعصاب و روان بیمارستان روان‌پزشکی سعادت‌آباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- محرابی شهبواری، رحمت‌الله(۱۳۷۴). تئاتر جنگ. پایان‌نامه کارشناسی ارشد بازیگری و کارگردانی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- مطهری، سید میثم(۱۳۸۹). جایگاه پژوهش و میزان تأثیرگذاری آن بر جریان تئاتر دفاع مقدس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کارگردانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.
- معزی، بهناز(۱۳۸۶). «بررسی آمار مفاهیم شخصیت مرد در متون نمایشی». نقش صحنه، ش ۱۳: ۱۶-۲۴.
- معزی، بهناز(۱۳۸۲). شخصیت مرد در نمایشنامه‌های جنگ ایران و عراق(با نگاه آماری به دهمین جشنواره تئاتر دفاع مقدس سال ۸۲). پایان‌نامه کارشناسی ادبیات نمایشی. تهران: دانشگاه سوره.
- مکاری سبزواری، مهدی(۱۳۷۵). تئاتر جنگ (تئاتر دفاع مقدس از آرمانها تا واقعیت). پایان‌نامه کارشناسی کارگردانی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- نادری نجف‌آبادی، علیرضا(۱۳۷۴). جنگ- تئاتر(و بازجست سرمانایی و راز زیبایی آثار ایرانی- اسلامی). پایان‌نامه کارشناسی کارگردانی. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- نوین، آرمینا(۱۳۸۶). بررسی تأثیر تئاتر درمانی بر کاهش افسردگی و اضطراب جانبازان ۷۰ درصد به بالا در شهر اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی. اصفهان: دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- ورمقانی، حسین(۱۳۸۰). انسان و جنگ در آثار علیرضا حنیفی. پایان‌نامه کارشناسی بازیگری. اراک: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد هنر و معماری.
- Amraei, majid & Koneshloo, Nasim. (2008). **The Drama Therapy and its Effectiveness on Psychological Characteristics and Mental Veterans**. Note Gomshodeh (The Lost Sheet). Tehran: Society of Revolution and Sacred Defense Theatre.

- Beygi, Alireza. (1995). **The Theatre of War, Analyzing Plays Sacred Defense Theatre Festival**. Bachelor Thesis in Dramatic Literature, University of Arts, College of Cinema Theater.
- Chiniforoushan, Samad. (2000). **The Theatre, The Revolution, The War and the Resistance**. Master's Thesis Dramatic Literature, Islamic Azad University of Tehran, Department of Art and Architecture.
- Chiniforoushan, Samad. (2008). **The Historical Asynchronous Causes of Social Change and Artistic and Failure to Align with Revolutionary Developments in Contemporary Theatre**. Note Gomshodeh (The Lost Sheet). Tehran: Society of Revolution and Sacred Defence Theatre.
- Daryanavard, Gholamhossein. (2004). **The Respects and Show Creativity in Behaviour, Speech and Writing Iranian Soldiers in Eight Years of Iraq & Iran War**. The Dramatic Literature Master's thesis, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Daryanavard, Gholamhossein. (2005). **The Respects and Show Creativity in Behaviour, Speech and Writing Iranian Soldiers: Part One**. *Naghsh-e Sahne*, No2. PP 4-11.
- Eskandarzadeh, Mehdi. (2008). **The Evaluation of Patterns of Story on Holy Defence plays**. *Naghsh-e Sahne*, No 23. PP 33-36.
- Eskandarzadeh, Mohammad. (2006). **Semantic and Structural Patterns in Printed Plays Sacred Defense**. Master's Thesis Dramatic Literature, Islamic Azad University of Tehran, Department of Art and Architecture.
- Hadpour Seraj, Jalal. (2000). **The Analysis of the Selected Sacred Defence Theatre Dramatic Literature**. Directing Master's Thesis, Tarbiat Modares University, Department of Art and Architecture.
- Hajatpour Birgani, Hasan. (2007). **The Semiotics Sacred Defence Drama. Bachelor Thesis in the Theatre**. Islamic Azad University of Arak, Department of Art and Architecture.
- Hasel pour, Mehdi. (2010). **The Management, Policy and Program Budget in Sacred Defence Drama**. Directing Master's Thesis, Tarbiat Modares University, Department of Art and Architecture - Evening Classes.
- Hosseini Lighvan, Atefeh. (2001). **The Evaluation of Female Character and its Reflected in the Plays of Sacred Defense**. Directing Master's Thesis, Tarbiat Modares University, Department of Art and Architecture.
- Hosseini, Marieh. (2006). A /**The Poster Drawing in the Theatre of War**. *Naghsh-e Sahne*, No: 12. Pp 27-33.
- Hosseini, Marieh. (2006). B /**The Poster Drawing in the Theatre of War**. Bachelor Thesis in the Graphic. Islamic Azad University of Tehran, Department of Art and Architecture.
- Hosseinkhani, Mohammad. (1997). **The Holy Defense Dramatic Literature Review**. Bachelor thesis in the Dramatic Literature. Islamic Azad University of Tehran, Department of Art and Architecture.

- Jahanbani, Mohsen. (1999). **The Variety of Theatre in the Captivity**. Bachelor Thesis in the Theatre Acting. University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Jamali, Esmat. (1998). **The Theatre Resistance (Sacred Defence)**. Bachelor Thesis in Theatre, Islamic Azad University of Boshehr.
- Kashan Fallah, Saeid. (2008). **The Reviews Developments of the Sacred Defense Theatre, and its Investigation**. Ph.D. Thesis of Art Research, University of Arts, School of Cinema Theatre.
- Koneshlou, Majid & Amraei, Majid. (2006). **The Effect of Drama Therapy on the Psychological Characteristics and Mental Veterans Saadat Abad Psychiatric Hospital**. The Master's Thesis in Advice, Tehran Islamic Azad University, Science and Research Branch.
- Mehrabi Shahsavari, Rahmatolah. (1995). **The Theatre of the War. The Master's Thesis in Acting and Directing**. Tehran Azad University, Department of Art and Architecture.
- Moezzi, Behnaz. (2003). **The Male Characters in The Iran-Iraq War Plays**. Bachelor Thesis in Dramatic Literature, Sooreh University of Tehran.
- Moezzi, Behnaz. (2007). **The Statistics Concepts Male Character in Dramatic Literature**. *Naghsh-e Sahneh*, No13. PP 16-24.
- Mokari Sabzevari, Mehdi. (1996). **The Theatre of the War. Bachelor Thesis in Director**, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Motahari, Seyed Maysam. (2010). **The Dignity of Research and its Effectiveness of the Sacred Defense Theatre**. Directing Master's Thesis, Tarbiat Modares University, Department of Art and Architecture.
- Naderi Najafabadi, Alireza. (1995). **The War-The Theatre. Bachelor Thesis in Directing**, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Noein, Armita. (2007). **The Effect of Drama Therapy in Reducing Depression and Anxiety in Veterans up 70% in Isfahan**. The Master's Thesis in General Psychology. University of Esfahan, Faculty of Education and Psychology.
- Nosratpanah, Mehran & Esmaeilpour Dehkordi, Ali. (1990). **The Introduction to Theatre of War**. Theatre Thesis, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Pirhayati, Nooshin. (1998). **The Review of Reflection War Drama with an Emphasis on the Representation of Women in the Works**. Bachelor Thesis in Dramatic Literature, Islamic Azad University of Tehran, Faculty of Art and Architecture.
- Pour Esmaeil, Hasan. (1999). **Understanding the External Behaviour of the Characters in the Play**. Bachelor Thesis in Theatre, Islamic Azad University of Tehran, of Art and Architecture.
- Rahimi, Rahmatolah. (2004). **What is Educational Planning?**. Taavon, No 153. Pp 56-60.

- Roshan, Seyed Javad. (2007). **Find the Right Styles in the Performance of Sacred Defense Theatre**. The Directing Master's Thesis, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Roshan, Seyed Javad. (2008). **Characteristics the Sacred Defense Theatre and Differences with Theatre of War and Resistance Theatre**. *Naghshe Sahne*, no19. PP 23-26.
- Saberi, Hamid. (2004). **The Theatre Resistance (By Looking at the Plays Mohammad Charmshir)**. Bachelor Thesis in the Directing. Sooreh University of Esfahan.
- Saghayan, Mehdi & Motahari, Seyed Meysam. (2011). **A Comprehensive of Sacred Defense Theatre**, Volume One. Tehran: Bonyad e Hefz Asar va Nashre Aresh haye Defa e Moghaddas.
- Sarlak, Fatemeh. (2004). **The Theatre of War and Explore Female Character in the Drama of War**. Bachelor Thesis in the Theatre Acting. Sooreh University of Tehran.
- Siah poor, Farangis. (2006). **The Semiotic Reviews Playwriting and Screenwriting of Sacred Defense (Decade 70-80)**. Bachelor Thesis in the Dramatic Literature. University of Tehran.
- Siah poor, Farangis. (2007). **The Semiotic Reviews on Sacred Defense Playwriting - Part One**. *Naghshe Sahneh*, No 16. PP 16-22.
- Soufiani Hassas, Asghar. (2007). **The Performance of War on Family and Family Relationships the Sacred Defense Plays**. The Directing Master's Thesis, University of Tehran, Faculty of Fine Arts.
- Soufiani Hassas, Asghar. (2008). **The Effect of War on the Family in Sacred Defense Plays**. Note Gomshodeh (The Lost Sheet). Tehran: Society of Revolution and Sacred Defense Theatre.
- Untitled. (2010). **Higher Education in Person. Section 131**. Higher Education Encyclopedia. Sunday 28/06/1389. Afarinesh (Creation). *Iran's National Morning Newspaper*. 3695 Version.
- Varmoghani, Hossein. (2001). **The Human and The War in the Works of Alireza Hanifi**. The Bachelor Thesis in Acting, Arak Azad University, Department of Art and Architecture.
- Zamani Dehkordi, Marzieh. (2009). **Reviews the Position of Realism in the Sacred Defense Theatre With Emphasis on Two Plays Performed of Alireza Naderi and Mohammad Yaghoobi**. The Directing Master's Thesis, University of the Arts Faculty of Cinema Theatre.

